

Резюме

Гетманцев Д. А. К вопросу эффективности регулирующей функции налога.

Статья посвящена раскрытию содержания регулирующей функции налога в контексте построения эффективной налоговой системы Украины. Автор акцентирует внимание на неудачах попыток по реформированию налогового законодательства Украины и предлагает не экспериментировать с теми или иными формами налогового регулирования для стимулирования украинской экономики, а эффективнее распределять общественные фонды-средства через бюджетные механизмы.

Ключевые слова: функции налога, регулирующая функция налога, налоговая система Украины.

Summary

Hetmantsev D. On the regulative function of a tax.

The article is devoted to the disclosure of the content of the regulatory function of the tax in the context of building an effective tax system in Ukraine. The author focuses on the failures of attempts to reform the tax legislation of Ukraine. The author proposes not to experiment with the tax regulation to stimulate the Ukrainian economy, but rather to distribute public funds more efficiently through budget mechanisms.

Key words: the functions of the tax, the regulatory function of the tax, the tax system of Ukraine.

УДК 349.6

А. Ю. БОЙЧУК

Андрій Юрійович Бойчук, кандидат юридичних наук, суддя Приморського районного суду м. Одеси

ЮРИДИЧНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ПРАВОПОРУШЕННЯ У СФЕРІ ОХОРОНИ ВОДНИХ ОБ'ЄКТІВ: ДО ПИТАННЯ ІДЕНТИФІКАЦІЙНОЇ ХАРАКТЕРИСТИКИ

Природа існування водних об'єктів у онтологічному розумінні є ще недостатньо вивченою. Разом з тим аксіологічна природа їх існування і функціонування носить об'єктивний характер і є більш усвідомленою, адже зникнення будь-якого водного об'єкта може стати фатальним для життєвого циклу. Виходячи із зазначених чинників, біологи, гідрологи та екологи дійшли висновку, що сьогодні охорона водних об'єктів в Україні є однією з найбільш актуальних проблем, яку необхідно негайно вирішувати нашому народу та владним інституціям держави. Адже досі ведення водного господарства здійснюється переважно екстенсивним шляхом, що є недоліком і призводить до скорочення водних об'єктів, їх знищення, забруднення, засмічення, часткового або повного виснаження, до ухилення відповідних служб від проведення очисних заходів, послаблення охорони водних об'єктів. Саме з цією метою слід інтенсифікувати вивчення стану різних водних об'єктів, а також здійснити заходи, спрямовані на відпрацювання екологічної стратегії, покликаної запобігати порушенню природної гідрологічної рівноваги.

На сьогодні науковою літературою не сформульовано чіткого дефінітиву «правова охорона вод». Представниками екологічної доктрини запропоновано різні точки зору з приводу визначення цього поняття, але ще досі немає єдиного чіткого його визначення. На думку одних авторів – С. А. Боголюбова¹, Ю. А. Вовка², В. К. Попова, М. В. Краснової³, П. І. Лапечука та ін. – правова охорона вод являє собою закріплену в законодавстві систему правових, економічних, організаційних та інших заходів, спрямованих на попередження забруднення, засмічення, виснаження та раціональне використання водних ресурсів для задоволення різноманітних потреб.

На думку ж інших представників екологічно-правової доктрини – А. П. Анісімової⁴, Н. Р. Малишевої⁵, В. В. Петрова⁶, М. В. Шульги⁷ та ін. – зазначена система державних та суспільних заходів правової охорони вод спрямована не лише на попередження, збереження, відновлення та раціональне використання водних ресурсів, а й на ліквідацію цих явищ і покращення стану вод.

Узагальнюючи та інтегруючи доктринальні підходи науковців, правову охорону вод можна охарактеризувати як законодавчо визначену систему (системний критерій. – Авт.) правових, економічних, організаційних та інших заходів (нормативно-управлінський критерій. – Авт.), спрямованих на раціональне використання вод, попередження та запобігання забрудненню, засміченню й виснаженню вод, забезпечення особливого режиму користування водними об'єктами для лікувальних, курортних та оздоровчих цілей, а також ліквідацію негативних явищ та покращення стану вод (телеологічний критерій. – Авт.).

Тому **метою даної статті** є з'ясування сутності та змісту правового регулювання використання та охорони вод в Україні; характеристика поняття юридичної відповідальності за порушення водного законодавства України; розкриття ідентифікаційних особливостей основних видів юридичної відповідальності за порушення водного законодавства України; здійснення дослідження змісту функції контролю у галузі використання та охорони водного середовища.

© А. Ю. Бойчук, 2017

Відповідальність за порушення водного законодавства України носить досить складний та інтегративний характер, оскільки водночас регулюється кількома галузями права. Так, ст. 68 Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища» від 25 червня 1991 р. передбачені загальні випадки правопорушень, за які настає юридична відповідальність у екологічній сфері⁸, водним законодавством передбачено правопорушення, за які настає дисциплінарна, адміністративна, цивільно-правова або кримінальна відповідальність. Відповідно до ст. 110 Водного кодексу України, відповідальність за порушення водного законодавства несуть особи, винні:

- 1) у самовільному захопленні водних об'єктів;
- 2) у забрудненні та засміченні вод;
- 3) у порушенні режиму господарської діяльності у водоохоронних зонах та на землях водного фонду;
- 4) у руйнуванні русел річок, струмків та водотоків або порушенні природних умов поверхневого стоку під час будівництва і експлуатації автошляхів, залізниць та інших інженерних комунікацій;
- 5) у введенні в експлуатацію підприємств, комунальних та інших об'єктів без очисних споруд чи пристроїв належної потужності;
- 6) у недотриманні умов дозволу або порушенні правил спеціального водокористування;
- 7) у самовільному проведенні гідротехнічних робіт (будівництво ставків, дамб, каналів, свердловин);
- 8) у порушенні правил ведення державного обліку вод або перекрученні чи внесенні недостовірних відомостей в документи державної статистичної звітності;
- 9) у пошкодженні водогосподарських та гідрометричних споруд і пристроїв, порушенні правил експлуатації та встановлених режимів їх роботи;
- 10) у незаконному створенні систем скиду зворотних вод у водні об'єкти, міську каналізаційну мережу або зливну каналізацію та несанкціонованому скиданні зворотних вод;
- 11) у використанні земель водного фонду не за призначенням;
- 12) у неповідомленні (приховуванні) відомостей про аварійні ситуації на водних об'єктах;
- 13) у відмові від надання (приховування) проектної документації та висновків щодо якості проектів підприємств, споруд та інших об'єктів, що можуть впливати на стан вод, а також актів і висновків комісій, які приймали об'єкт в експлуатацію;
- 14) у порушенні правил охорони внутрішніх морських вод та територіального моря від забруднення та засмічення⁹.

Необхідно акцентувати увагу, що даний перелік не є вичерпним. Законодавством України може бути встановлено відповідальність за інші правопорушення щодо використання, охорони та відтворення водних ресурсів.

Розглянувши за допомогою об'єктно-системного підходу водопорушення, перелічені у ст. 110 Водного кодексу України, а також встановлені Кримінальним кодексом України, Кодексом України про адміністративні правопорушення та іншими нормативно-правовими актами умовно їх можна поділити на три групи:

- а) порушення права власності на води (водні об'єкти);
- б) порушення правил охорони вод;
- в) порушення правил користування водами (водними об'єктами).

Правовідносини водокористування, а, відповідно, і відповідальність за порушення водного законодавства мають свої особливості, зумовлені особливим значенням природних об'єктів, неможливістю швидкого відтворення, факторами, що спричиняють шкоду, віддаленістю прояву екологічної шкоди в часі і просторі¹⁰. Умовою юридичної відповідальності є наявність в законі вказівки про застосування певних заходів відповідальності за протиправну поведінку. Підставою притягнення до юридичної (негативної) відповідальності в галузі екології є екологічне правопорушення, тобто протиправне, винне, суспільно шкідливе або суспільно небезпечне діяння (дія або бездіяльність), яке впливає на встановлений екологічний правопорядок і завдає шкоди навколишньому природному середовищу, за вчинення якого законодавством передбачено юридичну відповідальність.

Отже, юридична відповідальність у сфері довкілля розглядається у чотирьох значеннях: 1) як правовий примус до виконання закріплених у законодавстві вимог; 2) як правовідношення, що виникають між державою та правопорушником у цій сфері; 3) як правовий інститут, що встановлює види, засоби і порядок застосування уповноваженими органами примусових заходів впливу на правопорушників у даній галузі; 4) як обов'язок виконувати певні приписи і нести несприятливі наслідки.

Одним із найпоширеніших видів відповідальності в галузі охорони навколишнього природного середовища, в тому числі й у сфері вод, є адміністративна відповідальність. Цей вид відповідальності є оперативним та ефективним засобом реагування на правопорушників, застосовується, як правило, в адміністративному порядку, інколи – в судовому, її застосування не вимагає підрахунку збитків, суть полягає в застосуванні до порушників екологічного законодавства адміністративно-правових санкцій.

Кваліфікуючими ознаками адміністративної відповідальності є: адміністративне правопорушення (проступок); наявність певного набору адміністративних стягнень; відповідна система органів адміністративної юрисдикції; особливий порядок реалізації адміністративної відповідальності. Підставою для притягнення винних до адміністративної відповідальності за порушення водного законодавства є адміністративне водне правопорушення.

Склад водних правопорушень в основному зосереджено в Главі 7 Кодексу України про адміністративні правопорушення¹¹. Однак вони закріплені також і в інших главах цього кодексу. Склад водного правопору-

шення щодо посягань на власність, затверджений в Главі 6 вищезгаданого кодексу, частина правопорушень які відносяться до посягань в промисловості, будівництві та у сфері використання паливно-енергетичних ресурсів, міститься в Главі 8. Оскільки всі водні правопорушення охоплюють три групи, то згідно з Кодексом України про адміністративні правопорушення до водних правопорушень належать:

1) порушення права власності на водні об'єкти, водні ресурси (група а) – порушення права державної власності на води (ст. 48); порушення права користування водними ресурсами (група б);

2) порушення правил водокористування (ст. 60), пошкодження водогосподарських споруд і пристроїв, порушення правил їх експлуатації (ст. 61), невиконання обов'язків з реєстрації в судових документах операцій зі шкідливими речовинами і сумішами (ст. 62); порушення правил складування, зберігання, розміщення, транспортування, знешкодження, ліквідації та захоронення пестицидів і агрохімікатів, токсичних хімічних речовин та інших препаратів (ст. 83), перевищення лімітів та нормативів використання природних ресурсів (ст. 91-2), недодержання екологічних вимог під час проектування, розміщення, будівництва, реконструкції та прийняття в експлуатацію об'єктів або споруд, не забезпечених рибозахисним обладнанням (ст. 86-1);

3) порушення правил охорони вод (група в) – порушення правил охорони водних ресурсів (ст. 59), порушення вимог щодо охорони територіальних і внутрішніх морських вод від забруднення і засмічення (ст. 59-1), порушення правил охорони та використання територій та об'єктів природно-заповідного фонду (ст. 91), невиконання вимог екобезпеки у процесі впровадження відкриттів, винаходів, корисних моделей, промислових зразків, раціоналізаторських пропозицій, нової техніки, технологій і систем, речовин і матеріалів (ст. 91-1), невиконання законних розпоряджень чи приписів посадових осіб органів, які здійснюють державний контроль у галузі охорони навколишнього природного середовища, використання природних ресурсів, радіаційної безпеки або охорону природних ресурсів (ст. 188-5). Проведення справ про адміністративні екологічні правопорушення передбачено нормами Глави 17 Кодексу України про адміністративні правопорушення та Кодексом адміністративного судочинства України від 6 липня 2005 року¹².

Важливого значення для правильного застосування норм юридичної відповідальності щодо порушення водного законодавства набуває з'ясування суті та визначення таких понять: «порушення правил охорони вод», «зміна їх природних властивостей», «забруднення водних об'єктів», «виснаження водних об'єктів», «засмічення водних об'єктів», а також наукові розробки з проблем суспільної небезпеки злочину, передбаченого ст. 242 Кримінального кодексу України, обґрунтування кримінальної відповідальності за це діяння, що необхідно для правильної кваліфікації діяння винного і зміцнення законності¹⁴.

Необхідно зазначити, що в існуючих доктринальних джерелах недостатньо розроблені питання стосовно поняття «порушення правил охорони вод», його ознак. У деяких наукових працях висвітлюються окремі питання, що тією чи іншою мірою пов'язані з порушенням правил охорони вод. Серед авторів існують певні розбіжності щодо «змістовного навантаження» та «об'єктного наповнення» пошукованого поняття.

Так, дослідник С.Б. Гавриш під зазначеним поняттям розуміє дію або бездіяльність, що є невиконанням вимог спеціальних нормативних актів щодо екологічної безпеки, які регулюють питання охорони вод (таку діючу бездіяльність бачимо: у порушенні умов розміщення, проектування, будівництва, реконструкції і введення в дію підприємств, споруд та інших об'єктів, що можуть впливати на стан вод; введення в дію нових і реконструйованих підприємств, цехів, агрегатів, комунальних та інших об'єктів, не забезпечених пристроями і очисними спорудами, що запобігають забрудненню, засміченню вод або їх шкідливій дії; скиданні у водні об'єкти відходів, сміття; забрудненні добривами і хімічними речовинами тощо)¹⁴. Дослідник В. І. Антипов під порушеннями правил охорони вод визнає дію або бездіяльність, що є невиконанням нормативно-правових актів з питань екологічної безпеки, які регулюють охорону вод (перевищення лімітів та нормативів ГДС забруднюючих речовин у воді; використання води як сировини основного виробничого призначення; застосування пестицидів, добрив і т. ін. у прибережних смугах тощо)¹⁵. Дослідник О. О. Дудоров розуміє це поняття як дію або бездіяльність, що полягає у невиконанні водокористувачем обов'язку забезпечувати дотримання відповідного санітарного стану на території, де розташовані його об'єкти; скиданні у водні об'єкти шламів, інших технологічних і побутових твердих відходів; митті на водних об'єктах транспортних засобів; скиданні забруднюючих речовин у водні об'єкти тощо¹⁶.

Таким чином, вказані представники екологічної доктрини поряд з поняттям «порушення правил охорони вод» використовують як діяння поняття «забруднення водних об'єктів», яке, на нашу думку, засвідчує, що поняття «порушення правил охорони вод» законодавець поспішив використати у загальному розумінні, хоча воно роз'яснюється через такі поняття, які є діянням як «забруднення», «виснаження» і «засмічення», а це не тільки суперечить логіці та правилам філології, а й загальним канонам чіткої та однозначної нормативізації правопорушень. Наше дослідження, як і наше переконання, підтверджується також тим, що нормативи, нормування заборон не є правилом, а нормами чи нормативами. Крім того, правила стосуються лише поверхневих і зворотних вод, а всі інші нормативно-правові акти не стосуються правил. Тому при застосуванні ст. 242 КК України необхідно, внаслідок того, що диспозиція цієї статті належить до банкетних, звертатися до чинного законодавства та підзаконних актів, що регулюють охорону, використання, відтворення водних об'єктів і користуватися діями чи бездіяльністю, яка в них відображена, а не поняттям, яке їх не узагальнює.

Щодо іншого поняття «зміна їх природних властивостей», то автори його пояснюють таким чином: С. Б. Гавриш зазначає, що це втрата чи значне погіршення їх лікувальної, питної, іншої екологічної цінності внаслідок змін їх фізичних, хімічних, біологічних, лікувальних показників¹⁷; О. О. Дудоров, в свою чергу, наполягає на тому, що це негативні зміни їх біологічного стану, фізичних чи інших характеристик (електро-

магнітних, хімічних, радіаційних, лікувальних, теплових тощо) і що зазначеним поняттям охоплюється і засмічення вод¹⁸; інші наполягають на тому, що це погіршення щодо попереднього стану їх хімічного, фізичного чи біологічного складу.

Системний аналіз зазначених точок зору свідчить, що зміна природних властивостей можлива шляхом антропогенного впливу і властива ознакам забруднення водних об'єктів, і тому законодавець не використав гідрологічних знань, розділивши необгрунтовано забруднення і зміну природних властивостей, яке є лише результатом забруднення, тобто реакцією на забруднення.

Як вже зазначалось, в юридичній літературі недостатньо розроблені питання щодо поняття «забруднення водних об'єктів», його змісту й ознак.

Розглянувши наявні в кримінально-правовій і спеціальній літературі погляди та судження про це явище і поняття, можна зазначити наступне:

1) нерідко вчені, описуючи зміни властивостей водних об'єктів виходять з антропогенного впливу суб'єкта злочину на відносини стосовно використання водоймища і пов'язують їх тільки з суспільно небезпечними наслідками, які відображені законодавцем у ст. 242 КК України та аналогічними злочинами, передбаченими в інших країнах СНД, але тлумачать їх розширено або більш обмежено, залежно від своїх поглядів, не враховуючи правового значення такого діяння, як ознаки об'єктивної сторони цього злочину в поєднанні з джерелами і засобами, за допомогою яких і вчиняється досліджуване нами діяння;

2) одні автори необгрунтовано ототожнюють зазначену зміну води з наслідком антропогенного впливу людини як соціальної істоти, а не як передбачену ст. 242 КК України ознаку об'єктивної сторони складу злочину діяння (дію або бездіяльність) в необхідному взаємозв'язку з іншими обов'язковими ознаками об'єктивної сторони – засобами і джерелами вчинення злочину, які використовуються суб'єктом цього злочину для злочинного забруднення, виснаження та засмічення водних об'єктів;

3) часом дослідники, як свідчить аналіз опублікованих джерел (хочуть вони цього чи ні), пов'язують забруднення, засмічення та виснаження з діянням, але не показують, чим воно відрізняється від такого діяння, яке криміналізує вчинене в ст. 242 КК України, що саме лежить в основі криміналізації такого діяння;

4) деякі автори ототожнюють забруднення зі способами вчинення злочину.

Виходячи з наведеного вище, ми можемо запропонувати наступне авторське визначення забруднення водних об'єктів: «Під загальним поняттям забруднення водних об'єктів слід розуміти їх протиправне наповнення речовинами у твердому, рідкому та газоподібному стані, енергією або шумом, а також теплом у результаті прямого або непрямого впливу людської діяльності з певних джерел, коли вони у кількісному і якісному відношенні перевищують встановлені нормативи, що призводить до зміни їх фізичних, хімічних і біологічних властивостей та складу, а також до істотного зниження їхньої спроможності до самоочищення, відтворення та погіршення чистоти вод, тягне за собою часткову або повну непридатність для певних видів водокористування і стану різноманітних водних біогеоценозів, згубно впливає на формування гігієнічно чистого поверхневого або підземного чи зворотного водного стоку, загрожує відносинам, що забезпечують життя, здоров'я людини і стану навколишнього природного середовища, всього живого, обмежує можливість подальшого розвитку людського суспільства, генофонду людини, як основи життєдіяльності суспільства».

На основі даної авторської концепції можна також запропонувати дефініцію такого забруднення для складу злочину, передбаченого ст. 242 КК України: «Під кримінально-правовим забрудненням водних об'єктів шкідливими для здоров'я засобами і з певних джерел, в межах ст. 242 КК України, слід розуміти умисну або необережну, заборонену кримінальним законодавством дію чи бездіяльність суб'єкта, що полягає у забрудненні водних об'єктів, яке призводить до модифікації фізичних, хімічних чи біологічних властивостей складу вод, а також до загибелі людей або їх захворювань, масової загибелі об'єктів тваринного чи рослинного світу або інші тяжкі наслідки та створює небезпеку для життя й здоров'я людей або для навколишнього природного середовища, чи виснаження водних джерел».

Щодо поняття «виснаження водних джерел», то під ним слід розуміти таке діяння, яке спрямоване на стійке скорочення водних запасів та погіршення якості водних джерел, що створили небезпеку, вказану в ч. 1 ст. 242 КК, або наслідки, зазначені в ч. 2 ст. 242 КК. Таким чином, під кримінально-правовим визначенням забруднення, засмічення та виснаження водних об'єктів слід розуміти умисну або необережну, заборонену Кримінальним кодексом України дію чи бездіяльність суб'єкта, що посягає на встановлені в суспільстві відносини, які забезпечують охорону, раціональне використання, відтворення та оздоровлення водних об'єктів, що полягають у забрудненні, засміченні, виснаженні водних об'єктів переліченими вище засобами та джерелами, що призводить: до модифікації фізичних, хімічних чи біологічних властивостей складу вод, зменшення мінімально допустимого їх стоку; спричинення шкоди здоров'ю людини або людей, загибелі об'єктів тваринного чи рослинного світу; до втрати унікальних і рідкісних об'єктів природи, занесених до Червоної книги України, та спричиняє масове захворювання людей, або масову загибель тваринного, рослинного світу, екологічну катастрофу, спричинення збитків, які в 10 тисяч і більше разів перевищують неоподатковуваний мінімум доходів громадян, чи створює небезпеку для життя, здоров'я людей, об'єктів тваринного або рослинного світу¹⁹.

На підставі вищезазначеного та аналізу чинного законодавства під кримінально-правовим порушенням охорони водних об'єктів слід розуміти умисну або необережну, заборонену кримінальним законодавством дію чи бездіяльність суб'єкта, що реалізується такою поведінкою, як забруднення, виснаження водних об'єктів і призводить до загрози небезпеки для життя, здоров'я людей чи для довкілля або спричинило такі

наслідки, як загибель або захворювання людей, масову загибель об'єктів тваринного і рослинного світу або інші тяжкі наслідки.

Дисциплінарна відповідальність за порушення водного законодавства настає за порушення винною особою своїх трудових обов'язків. Разом з тим застосування дисциплінарної відповідальності дає набагато більший ефект, ніж застосування інших видів юридичної відповідальності. Дисциплінарна відповідальність – це одна з форм впливу на порушників трудової дисципліни, яка полягає у накладенні дисциплінарних стягнень адміністрації того підприємства, установи чи організації, де працює особа, яка порушує внутрішній трудовий розпорядок або трудові обов'язки. Якщо посадові особи або окремі працівники, порушуючи трудову дисципліну, завдають шкоди водному об'єкту, то до них застосовуються заходи дисциплінарної відповідальності відповідно до Кодексу законів про працю України

Підстави застосування дисциплінарної відповідальності за водні дисциплінарні проступки перелічені ст. 110 Водного кодексу України. При цьому перелік підстав, передбачений цими нормативно-правовими актами, не є вичерпним, тому відповідальність може настати і за інші порушення водного законодавства.

Як і адміністративна, кримінальна та цивільно-правова відповідальності, дисциплінарна відповідальність настає при наявності певних умов, що передбачені відповідним законодавством (протиправність, наявність вини суб'єкта, професійна правосуб'єктність в галузі екології, невиконання чи неналежного виконання екологічних вимог, що становлять службові професійні обов'язки).

Разом з тим слід зазначити, що накладення дисциплінарних стягнень за водні правопорушення використовується не повною мірою – через наявність стереотипу її неефективності. Водночас більшість правопорушників екологічного законодавства не є злісними, тому їх не можна вважати суспільно небезпечними. Власник юридичної особи, відповідаючи перед суспільством за екологічний стан та його вплив на навколишнє середовище загалом і водні об'єкти зокрема, зобов'язаний забезпечувати екологічний правопорядок на підприємстві, всіма доступними і законними засобами реагувати на відповідні звернення державних органів.

У системі різновидів відповідальності за порушення водного законодавства України пріоритет належить цивільно-правовій відповідальності. Цивільно-правова (майнова) відповідальність у сфері екології може застосовуватись самостійно або спільно з іншими видами юридичної відповідальності за екологічні правопорушення.

Суть майнової відповідальності полягає у компенсаційно-відновлювальній функції. Вона передбачена насамперед ст. 69 Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища»²⁰.

Існують певні умови застосування цивільно-правової відповідальності, до яких необхідно віднести наступні:

- 1) протиправність поведінки порушника екологічного законодавства;
- 2) наявність шкоди;
- 3) причинний зв'язок між діями (бездіяльністю) правопорушника і шкодою;
- 4) вина правопорушника.

У випадку порушення водного законодавства відшкодування екологічної шкоди зводиться до компенсації завданих збитків, тобто порушники водного законодавства при притягненні до цивільної відповідальності відшкодовують реальну шкоду і упущену вигоду в розмірах, передбачених діючим законодавством України.

Відповідно до ст. 111 Водного кодексу України цивільно-правова відповідальність відшкодовується юридичними та фізичними особами у формі відшкодування збитків²¹. Однак у цьому кодексі не зазначено їх розмір, тому існують нормативно-правові акти, які безпосередньо регулюють це питання, а норми Водного кодексу України в цьому випадку мають посилковий (бланкетний) характер.

Зокрема збитки, заподіяні здоров'ю людини, визначаються нормами Цивільного кодексу України. Збитки, завдані природним об'єктам внаслідок порушення водного законодавства, визначаються, відповідно, нормами земельного, надрового, лісового чи іншого законодавства. Збитки, завдані водним об'єктам, визначаються переважно наказом Міністерства охорони навколишнього природного середовища України «Про затвердження Методики розрахунку розмірів відшкодування збитків, заподіяних державі внаслідок порушення законодавства про охорону і раціональне використання водних ресурсів» від 20 липня 2009 р. № 389²².

Разом з тим при відшкодуванні збитків слід керуватися водним та екологічним законодавством, а при відсутності норм для визначення розміру збитків у водному та екологічному законодавстві необхідно у субсидіарному порядку застосовувати норми цивільного законодавства.

Резюмуючи, на підставі проведеного аналізу можна констатувати наступне:

- порушення законодавства у сфері охорони водних об'єктів співвідносяться з екологічними правопорушеннями як «частина» і «ціле»;
- видами юридичної відповідальності у цій сфері виступають кримінальна, адміністративна, цивільно-правова, дисциплінарна відповідальність;
- на основі системного аналізу суперечливих положень Водного кодексу України, Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища» та інших нормативно-правових актів можна зробити висновок, що в Україні відсутній узгоджений підхід до правового регулювання використання та охорони вод;
- нині існує необхідність у посиленні кримінальної, адміністративної, цивільно-правової відповідальності у сфері вод із внесенням відповідних змін і доповнень до нормативно-правових актів профільного характеру.

- ¹ Боголюбов С. А. Актуальные проблемы экологического права: учеб. для магистров / С. А. Боголюбов. – М.: Юрайт, 2011. – С. 263.
- ² Вовк Ю. А. Советское природоресурсное право. Особая часть: учеб. пособ. для юрид. спец. вузов / Ю. А. Вовк, В. К. Попов. – Х.: Вища школа, 1987. – С. 86.
- ³ Попов В. К., Краснова М. В. Правовой режим використання, відтворення та охорони вод в Україні // Екологічне право: Особлива частина: підруч. для студ. юрид. вузів і фак. : Повний академічний курс / Андрейцев В. І. та ін. – К.: Істина, 2001. – С. 356.
- ⁴ Анисимова А. П. Экологическое право России: Курс лекций: учеб. пособ. / А. П. Анисимова. – М.: Приор-издат, 2004. – С. 203.
- ⁵ Малишева Н. Р. Соотношение природоресурсного права и права окружающей среды: новый взгляд на старую проблему / Н. Р. Малишева // Государство и право. – 2007. – № 9. – С. 3–40.
- ⁶ Петров В. В. Экологическое право России: учеб. для вузов / В. В. Петров. – М.: Изд-во БЕК, 1995. – С. 257.
- ⁷ Попов В. К. Екологічне право України (Загальна частина): навч. посіб. / В. К. Попов, М. В. Шульга, С. В. Разметаєв та ін. – Х.: Нац. юрид. акад. України ім. Я. Мудрого, 1995. – 176 с.
- ⁸ Про охорону навколишнього середовища: Закон України від 25 червня 1991 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1991. – № 41. – Ст. 546.
- ⁹ Водний кодекс України: Науково-практичний коментар / Н. О. Багай, Н. Р. Кобецька, І. В. Мироненко та ін.; за заг. ред. Н. Р. Кобецької. – К.: Юрінком Інтер, 2010. – 360 с.
- ¹⁰ Кравченко С. Н. Материальная ответственность в системе охраны природы / С. Н. Кравченко. – К.: Вища школа, 1981. – С. 53.
- ¹¹ Кодекс України про адміністративні правопорушення: чинне законодавство зі змінами та доп. станом на 2 січ. 2016 р. (офіц. текст). – К.: Паливода А.В., 2016. – 312 с.
- ¹² Кодекс адміністративного судочинства України: чинне законодавство зі змінами та доп. станом на 15 грудня 2017 р. : [Електронний ресурс]. – Режим доступу: zakon.rada.gov.ua/go/2747-15
- ¹³ Джуган В. О. Правове регулювання використання та охорони вод в Україні : автореф. дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.06 / В. О. Джуган. – К. : Національний університет біоресурсів і природокористування України, 2009. – 19 с.
- ¹⁴ Гавриш С. Б. Кримінально-правова охорона довкілля України: Проблеми теорії, застосування та розвитку кримінального законодавства / С. Б. Гавриш. – К.: Верховна Рада України, Інститут законодавства, 2002. – С. 653.
- ¹⁵ Антипов В. І. Коментар до ст. 242 КК України / В. І. Антипов // Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України / за ред. С. С. Яценка. – К.: АСК, 2002. – С. 540.
- ¹⁶ Дудоров О. О. Коментар ст. 242 КК України / О. О. Дудоров // Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України від 5 січня 2001 року / за ред. Мельника М. І., Хавронюка М. І. – К.: Канон, 2001. – С. 644–648.
- ¹⁷ Гавриш С. Б. Вказана праця.
- ¹⁸ Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України / під заг. ред. Потебенька М. О., Гончаренка В. Г. – К.: Форум, 2001. – С. 427.
- ²⁰ Про охорону навколишнього середовища: Закон України від 25 червня 1991 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1991. – № 41. – Ст. 546.
- ²¹ Водний кодекс України: Науково-практичний коментар / Н. О. Багай, Н. Р. Кобецька, І. В. Мироненко та ін.; за заг. ред. Н. Р. Кобецької. – К.: Юрінком Інтер, 2010. – 360 с.
- ²² Про затвердження Методики розрахунку розмірів відшкодування збитків, заподіяних державі внаслідок порушення законодавства про охорону і раціональне використання водних ресурсів: наказ Міністерства охорони навколишнього природного середовища від 20 липня 2009 р. № 389 : [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://studfiles.net/preview/5858166/>

Резюме

Бойчук А. Ю. Юридична відповідальність за правопорушення у сфері охорони водних об'єктів: до питання ідентифікаційної характеристики.

У статті розглянуто основні риси юридичної відповідальності за правопорушення у сфері охорони водних об'єктів як один з видів гарантії законності, охарактеризовано основні аспекти водного законодавства сучасної України та нормативну базу, яка визначає відповідальність за його порушення. Юридична відповідальність громадян держави, підприємств та організацій щодо дотримання норм водного законодавства розглядається як надійна запорука екологічної безпеки розвитку суспільства і важлива складова забезпечення його життєдіяльності.

Ключові слова: юридична відповідальність, водні об'єкти, правова охорона вод, екологічне правопорушення, водне законодавство, адміністративна відповідальність, кримінальна відповідальність, дисциплінарна відповідальність, цивільно-правова відповідальність, порушення правил охорони вод, забруднення водних об'єктів, виснаження водних об'єктів, засмічення водних об'єктів.

Резюме

Бойчук А. Ю. Юридическая ответственность за правонарушение в сфере охраны водных объектов: к вопросу идентификационной характеристики.

В статье рассмотрены основные черты юридической ответственности за правонарушение в сфере охраны водных объектов как один из видов гарантии законности, охарактеризованы основные аспекты водного законодательства современной Украины и нормативная база, которая определяет ответственность за его нарушение. Юридическая ответственность граждан государства, предприятий и организаций относительно соблюдения норм водного законодательства рассматривается как надежная гарантия экологической безопасности развития общества и важная составляющая обеспечения его жизнедеятельности.

Ключевые слова: юридическая ответственность, водные объекты, правовая охрана вод, экологическое правонарушение, водное законодательство, административная ответственность, уголовная ответственность, дисциплинарная ответственность, гражданско-правовая ответственность, нарушение правил охраны вод, загрязнение водных объектов, истощение водных объектов, засорение водных объектов.

Summary

Boichuk A. Legal liability for infringement in the field of water objects: identification characteristics.

An article deals with theme in features of legal liability for violations in the field of water objects protection as one of the types of legal guarantee, describes the main aspects of water legislation of modern Ukrainian the normative base that determines the responsibility for its violation. After all, it is the legal responsibility of citizens of the state, enterprises and organizations to comply with the norms of water legislation is a reliable guarantee of environmental safety of the development of society and an important component of ensuring its life.

Key words: legal responsibility, water objects, legal protection of water, environmental of fenses, water legislation, administrative liability, criminal liability, disciplinary liability, civil liability, violation of the rules of water protection, pollution of waterbodies, depletion of waterbodies objects, littering of water objects.

УДК 347.55

О. О. ГАЙДУЛІН, Ю. Г. КОЗИР

Олександр Олександрович Гайдулін, кандидат філософських наук, кандидат юридичних наук, доцент, професор ДВНЗ «Київський національний економічний університет ім. Вадима Гетьмана»

Юлія Геннадіївна Козир, магістрант ДВНЗ «Київський національний економічний університет ім. Вадима Гетьмана»

ДОКТРИНАЛЬНІ АСПЕКТИ ІНСТИТУАЛІЗАЦІЇ ЕЛЕКТРОННОЇ КОМЕРЦІЇ: РОЗМЕЖУВАННЯ БАЗОВИХ ПОНЯТЬ

Сучасний світ вступив у добу інформаціоналізму, який іноді називають особливою формою демократії – нетократією. Найбільш інтенсивно це проявляється у приватноправових відносинах, диспозитивність та дискреційність яких дають змогу застосовувати новітні форми актів їх виникнення, зміни й припинення та прискорювати реалізацію прав і обов'язків сторін з використанням інформаційно-телекомунікаційних мереж. З огляду на це особливо актуальним видається дослідження статусу електронної комерції як особливого інституту права.

Серед основних наукових робіт у цій галузі необхідно виділити дисертації, які захистили О. В. Кохановська (1998 р. та 2006 р.)¹, М. М. Дутов (2003 р.)², О. А. Присяжнюк (2007 р.)³, К. С. Шахбазян (2009 р.)⁴. Також цю тему досліджували вітчизняні науковці А. В. Вологдін, А. П. Манюшкін, А. В. Солдатіков, А. В. Мартовий та інші вчені.

Визначення предмета регулювання права електронної комерції через порівняння змісту базових понять, які вживаються для з'ясування сутності цього правового інституту, що формується.

У вітчизняній доктрині переважає розуміння електронної комерції (e-commerce, Інтернет-торгівля, електронна торгівля) як широкого набору інтерактивних методів ведення діяльності з надання споживачам товарів та послуг. Отже, під електронною комерцією розуміють будь-які форми ділових операцій, де сторони взаємодіють через електронні технології, а не в процесі фізичного обміну чи контакту⁵. Проте слід зауважити, що науковці у цьому питанні не дотримуються єдиного підходу.

Існуюче розмаїття визначень поняття «електронна комерція» спробували подолати у своєму дослідженні С. Ф. Легенчук та А. С. Скакун. Вони дійшли висновку, що, наприклад, польські дослідники більш однозначні у своєму визначенні і всі вони звертають увагу на те, що електронна комерція – це не лише електронна торгівля товарами та послугами за допомогою електронних засобів, а й увесь процес здійснення такої торгівлі, включаючи відповідальність сторін за невиконання зобов'язань⁶. Окрім того, існують окремі думки щодо визначення електронної комерції як частини господарської діяльності підприємства, яка забезпечує створення нових відносин між організаціями, споживачами, мережами, формами ринків⁷.

На нашу думку, найбільш продуктивним для з'ясування предмета правового регулювання електронної комерції буде не заперечення різноманітних дефініцій заради встановлення одного поняття, а спроба впорядкувати базові, найбільш вживані поняття у цій сфері.

Для цього слід звернути увагу на те, що такі поняття, як «електронна комерція», «електронна торгівля» та «електронний бізнес», – не є тотожними і конкуруючими поняттями. Так, під електронною торгівлею зазвичай розуміють лише відносини купівлі-продажу товарів⁸. Електронна ж комерція – явище за змістом більш широке, ніж електронна торгівля, і охоплює не лише купівлю-продаж, а й надання послуг, виконання робіт тощо. Електронний бізнес – це не лише зобов'язальні правовідносини, що виникають між суб'єктами,